

MODERNA ČAKAVSKA MORFOLOGIJA

Silvana Vranić

GOVORI SJEVEROZAPADNOGA MAKROSUSTAVA NA OTOKU PAGU. 2. MORFOLOGIJA

(Matica hrvatska, Ogranak Novalja i Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2011.)

Hrvatska je dijalektološka javnost od objavljivanja prve monografije Silvane Vranić *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 1. Fonologija* 2002. godine s nestrpljenjem i znanstvenom znatiželjom iščekivala njezin nastavak. Godine 2011. svjetlo su dana ugledali *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 2. Morfologija* i pokazali da su očekivanja bila itekako opravdana: ovom je knjigom Silvana Vranić hrvatska dijalektologija dobila svoju modernu čakavološku morfologiju, potpun morfološki opis čakavskih govora otoka Paga.

Monografija se *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 2. Morfologija* sastoji od 235 numeriranih stranica. Započinje *Proslovom*, a nakon njega slijedi *Uvod* u kojem autorica iznosi temeljne pretpostavke svojega istraživanja i analize. Sljedeća su četiri poglavlja naslovljena prema vrstama riječi koje su u njima obrađene: prvo je posvećeno imenicama; u drugome su obuhvaćene zamjenice i brojevi; treće se bavi pridjevima, a četvrto sadrži morfologiju glagola. Nakon morfološke analize slijedi popis literature s 80 bibliografskih jedinica koje bi trebale biti polazište svakomu tko želi proučavati čakavološku morfologiju, zatim je tu sažetak na engleskom jeziku te popis ključnih riječi na hrvatskom i engleskom

jeziku, a priložena je i karta govora sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu Stanislava Gilića te *Kazalo*. Monografiju su izdali Matica hrvatska, Ogranak Novalja i Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, a recenzentima su bili prof. emeritus dr. sc. Iva Lukežić i prof. dr. sc. Josip Lisac.

U svojoj prvoj knjizi, *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 1. Fonologija*, Silvana Vranić opisala je fonološke sustave paških čakavskih govora te ponudila danas općeprihvaćenu njihovu klasifikaciju u dva makrosustava: sjeverozapadni čakavski i jugoistočni štokavski. Sjeverozapadni je makrosustav na temelju razlika na fonološkom planu klasificiran u četiri mikrosustava: prvi, u koji su uključeni mjesni govori Paga i Košljuna; drugi, s mjesnim govorima Metajne, Zubovića i Kustića; treći, u koji ulaze mjesni govori Kolana, Šimuna i Mandri; te četvrti, s mjesnim govorima Luna, zaselaka oko Luna i govorima Novalje i Stare Novalje. Ta su četiri mikrosustava pak pomoću zajedničkih fonoloških značajki grupirana u tri tipa govora: arhaičniji južni (koji obuhvaća prva dva mikrosustava) i interferentni (govori trećega mikrosustava) te jezično nešto mlađi sjeverni tip (govori četvrtoga mikrosustava). Temeljna je hipoteza Silvane

Vranić u raspravi o morfologiji istih govora da bi njihova klasifikacija *prema morfološkim kriterijima mogla biti uvelike podudarna s podjelom na razini fonologije* (str. 8), što je preciznom, temeljitom i sveobuhvatnom analizom potvrđeno.

Ono što novoj knjizi Silvine Vranić daje dodatnu znanstvenu težinu, ali i posebno mjesto u hrvatskoj dijalekatnoj morfologiji, jest činjenica da je u nju, osim uobičajene tvorbene i morfonološke razine, uključena i akcentološka analiza. Tako je i u recentnijim djelima ponajprije stranih slavista koji su proučavali čakavske govore (npr. H. P. Houtzagersa i Janneke Kalsbeek), ali i mlađih hrvatskih znanstvenika (kao što su, primjerice, Sanja Zubčić i Mate Kapović) koji u svojim istraživanjima sve više pozornosti i mjesta posvećuju podjeli promjenjivih vrsta riječi u naglasne tipove i problematiku koja iz toga proizlazi. Primjena ovoga pristupa čini monografiju o morfologiji govora sjeverozapadnoga pašskog makrosustava modernom čakavološkom morfologijom, što ustvrđuje i recenzentica prof. emeritus dr. sc. Iva Lukežić napisavši da se *Morfologija paških čakavskih govora Silvine Vranić (...) pridružuje skupini ponajboljih čakavoloških morfologija te joj u toj nevelikoj skupini (...) pripada zasebno mjesto kao prvoj pisanoj hrvatskim jezikom.*

Prvo poglavlje knjige *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 2. Morfologija* koje donosi morfologiju imenica podijeljeno je u šest cjelina. U prvoj cjelini autorica određuje gramatičke kategorije roda, broja i padeža te kategoriju 'živo'/ 'neživo' kao relevantne za imenice u sjeverozapadnim paškim govorima te definira tri sklonidbene vrste u koje su imenice u monografiji podijeljene. Nakon

toga slijedi analiza distribucije nastavaka u sklonidbi imenica prema vrstama i rodovima u trima tipovima paških čakavskih govora: za svaki se od tipova, južni, interferentni i sjeverni, donosi tablica u kojoj su pregledno prikazani nastavci sviju vrsta za sve padeže jednine i množine, a zatim je ponuđen čitav niz primjera koji potvrđuju oblike iz tablica. Svaki je tip govora predstavljen primjerima iz reprezentativnoga idioma svoje skupine: to su Metajna i Pag za prva dva mikrosustava, odnosno prvi tip, te Kolan i Novalja za treći i četvrti mikrosustav, odnosno drugi i treći tip. U drugom dijelu prvoga poglavlja autorica izdvaja nepravilne imenice koje odstupaju od sklonidbenih vrsta, a treći dio obuhvaća morfonološke alternacije. Četvrti dio predstavlja teorijsku razradu podataka prezentiranih u tablicama s padežnim nastavcima: objašnjava se distribucija alternativnih nastavaka u svim sklonidbenim vrstama svugdje gdje su oni prisutni. Okosnicu poglavlja o imenicama čini njegov peti dio o naglasnim tipovima. Silvana Vranić na temelju pristupa u suvremenoj akcentološkoj literaturi imenice govora sjeverozapadnoga pašskog makrosustava klasificira u tri naglasna tipa: tip *a* sa stalnim mjestom naglasaka na vokalu osnove, tip *b* sa stalnim mjestom naglasaka na vokalu nastavka i tip *c* s alternirajućim mjestom naglasaka na vokalu osnove i na vokalu nastavka. Za mjesta su govore Paga, Metajne, Kolana i Novalje prikazani i bogato oprimjereni navedeni naglasni tipovi, za svaku sklonidbenu vrstu zasebno. Imenice koje pripadaju naglasnomu tipu *a* dijele se u dva osnovna podtipa, dok je složenost naglasnih tipova *b* i *c* uvjetovala podjelu na znatno

veći broj podtipova, što uvelike otežava analizu, ali autoricu nije omelo u sustavnosti i efikasnosti. Praktički nijedna imenica nije ostala nepridružena nekome od triju naglasnih tipova, a svako je odstupanje od pravila obrazloženo i svaka je klasifikacija opravdana. Ono što autoričnoj analizi daje još veću vrijednost i težinu jesu obimne i detaljne podrubne bilješke koje omogućuju praćenje razvoja od ishodišnih naglasnih tipova iz praslavenskoga i općeslavenskog jezika do današnjega stanja u paškim čakavskim govorima, uspoređujući ga i sa suvremenim stanjem u drugim čakavskim govorima, gdje nijedan primjer koji je iz nekoga od naglasnih tipova prešao u koji drugi nije ostao neobjašnjen ili nejasan. Takav pristup i metodologija potvrđuju autorično izvrsno poznavanje relevantne literature, ali i njezinu znanstvenu odgovornost i savjesnost koje ne dopuštaju da išta ostane nedorečeno, neuvjerljivo ili nepotvrđeno. Poglavlje o imenicama završava zaključkom u kojem se potvrđuje hipoteza o opravdanosti podjele govora sjeverozapadnoga paškog makrosustava u tri tipa i na morfološkoj razini.

Drugo poglavlje jedino obuhvaća dvije promjenjive vrste riječi: zamjenice i brojeve. Teorijski su obrađeni i tablično prikazani sklonidbeni obrasci lične zamjenice za 1. i 2. lice te povratne zamjenice, upitnih i odnosnih zamjenica za značenje 'živo' i 'neživo' i njima tvorenih zamjenica te pridjevskih zamjenica. U brojeva su zasebno predstavljeni glavni i redni brojevi te brojevni pridjevi.

U poglavlju o pridjevima autorica nas najprije upoznaje s morfoloijom pozitiva. Istaknute su gramatičke kategorije roda, broja i padeža te kategorija

'živo'/'neživo' u jednini muškoga roda, a gramatička kategorija određenosti sačuvana je samo u opisnih i gradiivnih pridjeva te glagolskih pridjeva trpnih u NV (te A za 'neživo') u jednini muškoga roda, dok je u drugim oblicima irelevantna. Naime, u govorima su sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu utrnute zanaglasne duljine pa više ne funkcionira naglasni mehanizam kojim se u mnogim čakavskim govorima razlikuju određeni od neodređenih pridjeva. Kasnije će u zaključku biti ustvrđeno da je ta činjenica doprinijela tendenciji pojednostavnjenja naglasne tipologije pridjeva koja je tipična za one čakavske govore u kojima su utrnute zanaglasne duljine. Zatim se prezentiraju gramatički nastavci za određene likove pridjeva (prema kojoj se sklanjaju i komparativni i superlativni oblici) za sve padeže sviju rodova u jednini i množini, a sve se oprimjeruje pridjevima iz reprezentativnih mjesnih govora. Za neodređeni se oblik donose nominativni nastavci, a nakon toga prikazana su i neka odstupanja te uporaba određenih i neodređenih pridjeva. Kao i u imenica, i u pridjeva se javljaju neke morfonološke i prozodijske alternacije. Svoje su potpoglavlje dobili komparativ i superlativ pridjeva, njihova tvorba te morfolonoške i prozodijske alternacije, a posebno su izdvojeni prilozi. Pridjevima se zatim određuju naglasni tipovi, odnosno svrstavaju se u naglasni tip *a* sa stalnim mjestom naglasaka na vokalu osnove i naglasni tip *b* sa stalnim mjestom naglasaka na vokalu nastavka. U pridjevske su naglasne tipove uključeni i oblici nominativa svih rodova i brojeva glagolskih pridjeva radnih, svi oblici glagolskih pridjeva trpnih, rednih brojeva i nekih glavnih broje-

va te sve one zamjenice koje su bile definirane kao pridjevske u poglavlju o zamjenicama. Naglasni se tip *a*, kao i u imenica, dijeli na dva osnovna podtipa, a u naglasni je tip *b* uključen znatno manji broj primjera jer je većina pridjeva koji su nekad pripadali tipu *b* danas dijelom tipa *a*. Zaključak sumira naglasnu tipologiju pridjeva paških čakavskih govora ističući simplifikaciju ovih naglasnih paradigmi kao posljedicu razvoja naglasnih sustava tih govora.

Posljednje poglavlje knjige posvećeno glagolima podijeljeno je u dvanaest cjelina, a započinje, kao i prethodna tri, određivanjem relevantnih gramatičkih kategorija ove vrste riječi: kategorije roda, lica, vremena, djelomice načina, stanja i vida. Glagoli se zatim klasificiraju u šest spregovnih vrsta koje se precizno određuju i oprimjeruju, a odvajaju se glagoli koji se sprežu po izdvojenim pravilima. Posebno je potpoglavlje posvećeno prefiksima kojima se od postojećih glagola tvore novi, a zatim slijedi pregled sviju glagolskih oblika zabilježenih u paškim čakavskim govorima. Autorica pregled započinje infinitivom predstavljajući nastavke kojima se tvori te morfonološke alternacije i akcenatske značajke toga oblika koje je zabilježila tijekom svojega istraživanja. Slijedi prezent za koji se navode različiti nastavci u svakom od triju tipova paških čakavskih govora, definira se koji su od nastavaka specifični za koju od šest spregovnih vrsta glagola te se izdvaja prezent glagola koji se sprežu po izdvojenim pravilima, a zaključno se tumače morfonološke alternacije i akcentuacija. Glagolski prilog prošli nije živući oblik u proučavanim govorima; zabilježeni su samo glagolski prilozi sadašnji

kojima se opisuje tvorba, morfonološke alternacije i akcentuacija. Ista je metodologija primijenjena i za prikaz glagolskih pridjeva radnih i trpnih, kao i za zapovjedni način – imperativ. Imperfekt je zabilježen jedino u govoru Luna i okolnih zaselaka te su i za nj objašnjene potvrđene morfonološke alternacije i akcentuacija. Pregledno je prikazana i tvorba složenih glagolskih oblika: futura I., futura II., perfekta, pluskvamperfekta te kondicionala sadašnjega i prošloga. Kao i u prethodnim poglavljima knjige, i ovdje je sve bogato egzemplificirano građom iz reprezentativnih paških govora. Posljednja cjelina poglavlja o morfologiji glagola u sjeverozapadnim paškim govorima bavi se naglasnom tipologijom ove vrste riječi, koja se razlikuje od naglasne tipologije imenica i pridjeva. Naime, naglasni se tip glagola određuje na temelju mjesta i vrste naglaska u prezentu i imperativu u odnosu na mjesto i vrstu naglaska u infinitivu. Nadalje, naglasni tip *a* čine glagoli sa stalnim mjestom naglaska na osnovi, tip *b* glagoli s recesivnim pomakom, a tip *c* glagoli s naglaskom na nastavku. U akcenatsku klasifikaciju glagola Silvana Vranić ne uključuje oblike glagolskih pridjeva kao što su to činili neki drugi autori (npr. Houtzagers, Kalsbeek, Langston) jer ih je ranije, u skladu sa znanstvenim spoznajama Sanje Zubčić, uključila u naglasnu tipologiju pridjeva. Pregledno su prikazani naglasni tipovi glagola u svakom od triju tipova paških čakavskih govora: naglasni tip *a* s dva osnovna podtipa te tip *b* i *c* kojih nije moguća jednostavna klasifikacija u podtipove (kao što je to bilo i u imenica). Kao i u prethodnim poglavljima ove knjige, autorica u podrubnim bilješkama prati naglasno stanje pojedinih glagola

koji su iz jednoga naglasnog tipa prešli u drugi, uspoređujući ishodišnojezično stanje sa suvremenom situacijom u paškim, ali i drugim čakavskim govorima. Ponovno je analiza veoma iscrpna i precizna, bez dvosmislenosti, nejasnih ili neuključenih primjera i neutemeljenih objašnjenja. U zaključku poglavlja o morfologiji glagola autorica zaključuje da i naglasni tipovi glagola, koji slijede podjelu glagola prema prezentskim nastavcima, potvrđuju opravdanost klasifikacije sjeverozapadnih paških govora u tri tipa.

Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 2. Morfologija dojmljivo su novo djelo hrvatske čakavologije, ali i dijalektologije općenito. Suvremen pristup, vrsno poznavanje domaće i strane relevantne literature, neprihvatanje nedovršenosti ili nedorečenosti, konciznost i sustavnost – sve su to odlike koje (n)ovu

knjigu Silvane Vranić čine nezaobilaznim naslovom svakomu proučavatelju hrvatskih organskih idioma, posebno njihove morfologije, ali i akcentologije. Nakon što je, obradivši njihovu fonološku i morfološku razinu, dovršila gramatički popis i opis čakavske skupine paških govora te predstavila i njihove osnovne sintaktičke značajke (*Iz sintakse paških čakavskih govora*, Hrvatski dijalektološki zbornik, 12, HAZU, Zagreb 2003.), autorici preostaju još leksikološka razina i leksikografska obradba ovih govora. Uzevši u obzir dosad predstavljene rezultate koje nam je Silvana Vranić podarila i visoke znanstvene standarde koje je postavila, s još većom radoznalošću nestrpljivo iščekujemo plodove upotpunjavanja i dovršavanja njezina dugogodišnjega dijalektološkog izučavanja sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu.

Ivana Nežić

UVOD U DIJAKRONIJSKU SEMANTIKU

Ida Raffaelli

ZNAČENJE KROZ VRIJEME.

POGLAVLJA IZ DIJAKRONIJSKE SEMANTIKE

(Zagreb, Naklada Disput, 2009.)

Na knjigu *Značenje kroz vrijeme* prof. dr. Ide Raffaelli osvrćemo se, pomalo neuobičajeno, s vremenskim odmakom (knjiga je iz tiska izašla u rujnu 2009. godine), no takva nam vizura omogućuje da uz prikaz sadržaja knjige svjedočimo i o njezinu odjeku kod čitatelja. Pregledna i iscrpna monografija o dijakronijskoj semantici u međuvremenu je zaživjela kao

nezaobilazna i iznimno poticajna studija svima (ne samo jezikoslovcima) koje zaukuplja pitanje značenja, neovisno o teorijskim i drugim polazištima, ali i kao vrijedan sveučilišni udžbenik na svim razinama lingvistički, i šire, filološki usmjerenih studijskih programa.

Semantika kao lingvistička disciplina koja se bavi značenjem do današnjeg se